

Næringslivets
sikkerhets-
råd

KRISINO
2021

"Vi mener at forekomsten av svart avlønning, skatt- og avgiftsunndragelse, hvitvasking samt brudd på arbeidsmiljøloven og utnyttelse av utenlandske arbeidstakere kan utkonkurrere lovlydige virksomheter."

Pål K. Lønseth, sjef Økokrim

Innhold

Forord	4
Sammendrag	6
Innledning	8
1. Sikkerhet	10
1.1 Risikovurdering	15
1.2 Trusselvurdering	13
1.3 Kontroll av samarbeidspartnere	16
1.4 Kontrolltiltak ved ansettelse	18
2. Økonomisk kriminalitet	20
2.1 Svindel	20
2.2 Oppdagelsesrisiko og holdninger	22
2.3 Konkurrere mot kriminelle	24
2.4 Korrupsjon	26
3. Anmeldelser	28
3.1 Lovbrudd som ikke anmeldes	28
3.2 Utro tjenere	30
4. Vold mot ansatte	32
4.1 Vold mot ansatte	32
5. Analyse	34
6. Refleksjoner fra politiet	38
7. Forslag til tiltak	40

Forord

Kriminalitet reduserer verdiskapning, tillit og trygghet i ethvert samfunn. Å forebygge er derfor svært viktig dersom vi skal redusere den negative påvirkningen kriminalitet har på det norske samfunnet. For å forebygge effektivt, trengs kunnskap. Kunnskap om utfordringene, om holdninger, om ulike kriminalitetsformer og om det finnes administrative beskrankninger som hemmer eller fremmer det forebyggende arbeidet.

For tiende gang har Næringslivets Sikkerhetsråd gjennomført Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen i Norge – KRISINO. I årets undersøkelse har vi gjort noen mindre endringer. Vi har forsøkt å oppdatere undersøkelsen i lys av kriminalitetsbildet slik det beskrives av andre kilder, og som et resultat av tidligere KRISINO undersøkelser. Endringene er gjort for å sikre at undersøkelsen opprettholder sin verdi som et mål på kriminaliteten i Norge, også i et lengre tidsperspektiv.

Kriminalitet må sees i et helhetlig perspektiv. I en tid hvor myndighetene advarer mot økt omfang av hybride- eller sammensatte trusler, bør den enkelte kriminelle hendelsen vurderes i en helhet, og ikke utelukkende som et enkeltstående tilfelle. Rapportering, anmeldelser, åpenhet om kriminelle hendelser vil bidra til kunnskap om kriminaliteten i et samfunn. Dette vil gi et riktigere bilde nå ressurser skal prioriteres, og forebyggende aktivitet planlegges. Vi håper at undersøkelsen blir et nyttig verktøy for både næringsliv og myndigheter i det kriminalitetsforebyggende arbeidet.

Vi vil til slutt takke våre sponsorer for bidrag til undersøkelsen. Takk også til Økokrim for konstruktive bidrag til utvikling og analyse.

Oslo 20. oktober 2021

Odin Johannessen
Direktør

Nærings- og
fiskeridepartementet

NASJONAL
SIKKERHETSMYNDIGHET

DEN NORSKE KRIGSFORSIKRING FOR SKIB
GJENSIDIG FORENING
The Norwegian Shipowners' Mutual
War Risks Insurance Association

Norges
Rederiforbund
Norwegian
Shipowners'
Association

KONGSBERG

NORGES BANK

ADVANSIA

PART OF AFRY

Sammendrag

Dette er den tiende utgaven av Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen i Norge - KRISINO. Undersøkelsen ble gjennomført første gang i 2006, og gjentatt årlig fram til 2009. Etter 2009 er KRISINO gjennomført annen hvert år. Undersøkelsen bygger på et utvalg ledere og sikkerhetsansvarlige i 2000 private og 500 offentlige virksomheter.

Sikkerhet

Andelen virksomheter som har en skriftlig risikovurdering av kriminalitet i eller mot virksomheten holder seg stabilt sammenlignet med 2017 og 2019 etter at det har vært en økning fra 2009 og fram til 2017. Mens det i 2009 var 20 prosent av virksomhetene som hadde en slik risikovurdering, falt det til 16 prosent i 2013 før det økte til 23 prosent i 2015. I 2017 og 2019 var det 28 prosent, mens det i 2021 er 27 prosent som har det.

Det er stor forskjell på private og offentlige virksomheter. Mens 48 prosent av de offentlige virksomhetene har skriftlig sikkerhetsvurdering er det 22 prosent av de private som har det. Store private virksomheter har det i like stor grad som store offentlige, men mellomstore og små private virksomheter skiller seg ut ved å ha det i mindre grad enn mellomstore og små offentlige virksomheter.

Trusselvurderingen fra PST er lest av 20 prosent, mens det er 12 prosent som har lest NSM sin risikovurdering, 10 prosent har lest Økokrim sin trusselvurdering og 26 prosent har lest andre trusselvurderinger. 40 prosent av virksomhetene har lest en eller flere trusselvurderinger. Offentlig virksomheter leser PSTs, NSMs og andre trusselvurderinger i større grad enn private virksomheter, mens Økokrims trusselvurdering leses i like stor grad av private som offentlige. Det er samtidig et klart mønster at store virksomheter bruker disse trusselvurderingene i større grad enn mindre virksomheter.

Økonomisk kriminalitet

10 prosent av private bedrifter mener de operer i en bransje der lovlydige blir utkonkurrert av kriminelle. I transport/lagring er det hele 1 av 4 virksomheter som mener dette skjer i deres bransje. Det er også 10 prosent av private virksomheter som kjenner til tilfeller av korrupsjon i egen bransje.

Samtidig er det 37 prosent mener det er svært liten eller liten sjanse for at myndighetene oppdager det hvis virksomheter bryter regler eller gir feilaktige opplysninger om inntekter og utgifter, mens 53 prosent mener det er svært stor eller stor sjans for å bli oppdaget.

34 prosent av virksomhetene har i løpet av de siste 12 månedene fått faktura for varer som ikke er bestilt, 9 prosent har blitt utsatt for løsepengevirus og direktørsvindel. Svindel i form av misbruk av merkevare/logo er mindre omfattende og er noe 5 prosent av virksomhetene har opplevd, mens 3 prosent har opplevd å få faktura for varer som er bestilt, men der kontonummer er endret til svindleres konto.

Anmeldelser og utro tjenere

7 prosent har i løpet av det siste året opplevd lovbrudd som de ikke har anmeldt. Det er en nedgang fra 2019 da det var 10 prosent som hadde opplevd det samme. Fra første måling i 2006, ligger andelen som ikke anmelder lovbrudd mellom 6 og 11 prosent.

Det er i størst grad snakk om vinningskriminalitet som ikke anmeldes (41 prosent av de som har opplevd lovbrudd som ikke anmeldes). I 22 prosent av tilfelle er det snakk om kriminalitet i det digitale rom og 23 prosent handler om økonomisk kriminalitet. Den vanligste grunnen til å ikke anmelde er at man tror politiet som regel henlegger saken.

8 prosent har avdekket utro tjenere blant egne ansatte. Blant disse er det 25 prosent som anmeldte forholdet.

Vold mot ansatte

10 prosent av virksomhetene har opplevd at ansatte har blitt utsatt for vold eller trusler om vold. Det er en nedgang fra 2019 da det var 13 prosent av virksomhetene som hadde ansatte som var utsatt for vold eller trussel om vold. Det har vært en synkende trend i andel virksomheter som har opplevd at ansatte utsettes for vold eller trusler om vold. Mens det i 2007 var 17 prosent som svarte at dette hadde skjedd, har andelen sunket for hver måling til 10 prosent i år.

Det er stor forskjell på offentlige og private virksomheter på dette spørsmålet. Hele 33 prosent av offentlige virksomheter har opplevd at ansatte utsettes for vold eller trusler om vold, mens det tilsvarende i private virksomheter er 4 prosent.

Innledning

Bakgrunn

I samarbeid med Næringslivets Sikkerhetsråd har Opinion gjennomført Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen i Norge - KRISINO for tiende gang. Undersøkelsen bygger på en spørreundersøkelse blant 2500 virksomheter i privat og offentlig sektor. Spørreskjema er utviklet i samarbeid av Næringslivets Sikkerhetsråd og Opinion.

Populasjon

Populasjonen for denne undersøkelsen er norske bedrifter i privat sektor og virksomheter i offentlig sektor. Utvalget inkluderer virksomheter med minst en ansatt og i nacekoder 01 til 96. Utvalget er trukket fra Datafactory sin database og det er i utvalget skilt mellom private og offentlige enheter. Det er gjort to utvalg i undersøkelsen, ett for private bedrifter (2000) og ett for offentlige virksomheter (500). Det offentlige utvalget er et rent tilfældighetsutvalg. I den private delen er det gjort et stratifisert utvalg, med fire gjensidig utelukkende strata:

- Virksomheter med 1 til 4 ansatte
- Virksomheter med 5 til 19 ansatte
- Virksomheter med 20 til 99 ansatte
- Virksomheter med 100 ansatte eller flere

I hvert stratum er det gjort et enkelt tilfeldig utvalg.

Resultatene på geografi, bransje og størrelse med utgangspunkt i de riktige populasjonsstørrelsene (basert på Bedrifts- og Foretaksregisteret (BoF) i Statistisk Sentralbyrå).

Datainnsamling

Datainnsamling er gjennomført ved hjelp av telefonintervjuer (CATI), i perioden 20. april til 6. juni 2021.

Feilmarginer

Opinion gjør oppmerksom på at enhver undersøkelse vil være beheftet med feilmarginer. Feilmarginene knytter seg i hovedsak til statistisk usikkerhet. Dette er utvalgsskjevheter, som medfører at utvalget ikke er identisk med universet eller målgruppen. Ulikheter kan knytte seg til bestemte kjennetegn eller atferd.

Ved 2500 respondenter eller intervjuer ($n=2500$) kan vi med 95 % sannsynlighet si at det riktige resultatet ligger innenfor $\pm 0,9$ og $\pm 2,0$ prosentpoeng, avhengig av prosentresultatets størrelse. Usikkerheten er størst ved et prosentresultat på 50 % og minst ved prosentresultater på 5%/95%.

Karakteristika

Respondentene i undersøkelsen har følgende fordeling mellom privat og offentlig sektor:

Sektor	Antall (n)	Andel intervju
Privat	2000	80 %
Offentlig	500	20 %
Totalt	2500	100 %

Geografi

Under er en oversikt over respondentenes fylkesvise tilhørighet:

Fylke	Antall	Andel intervju
Oslo	289	11,6 %
Rogaland	192	7,7 %
Møre og Romsdal	136	5,4 %
Nordland	145	5,8 %
Viken	553	22,1 %
Innlandet	201	8,1 %
Vestfold og Telemark	220	8,8 %
Agder	119	4,8 %
Vestland	326	13,0 %
Trøndelag	206	8,3 %
Troms og Finnmark	113	4,5 %
Totalt	2500	100,0 %

Virksomhetsstørrelse

Undersøkelsen omfatter virksomheter i alle størrelsesgrupper.

Virksomhetsstørrelse	Antall intervju	Andel intervju
1 til 4 ansatte	1235	49 %
5 til 19 ansatte	877	35 %
20 til 99 ansatte	343	14 %
100 ansatte eller flere	46	2 %
Totalt	2500	100 %

Bransje

Undersøkelsen omfatter virksomheter i følgende bransjer.

Bransje	Antall	Andel intervju
Industri etc.	257	10 %
Bygg- og anleggsvirksomhet	340	14 %
Varehandel etc.	536	21 %
Transport og lagring	133	5 %
Overnattings- og serverings- virksomhet	134	5 %
Tjenesteytende næringer	608	24 %
Offentlig administrasjon	57	2 %
Undervisning	91	4 %
Helse og sosial	343	14 %
Totalt	2500	100,0 %

1. Sikkerhet

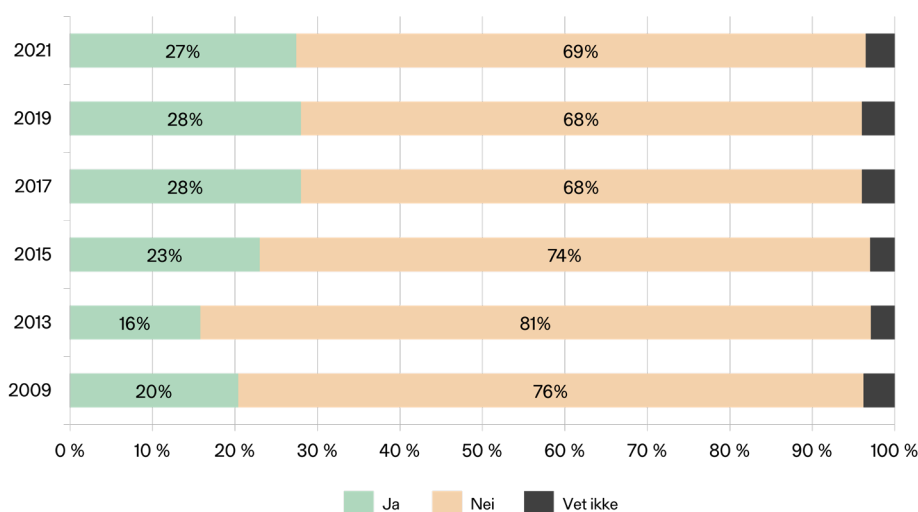
Temaet sikkerhet dekker blant annet risikovurdering i virksomheten, bakgrunnssjekk av potensielle samarbeidspartnere og kontrolltiltak i forbindelse med ansettelser.

1.1 Risikovurdering

Andelen virksomheter som har en skriftlig risikovurdering holder seg stabil fra 2017 og 2019 og nedgangen på 1 prosentpoeng er innenfor feilmarginene. Nær 3 av 10 virksomheter har en skriftlig risikovurdering. Fra 2015 til 2017 økte denne andelen med 5 prosentpoeng og med 12 prosentpoeng fra 2013

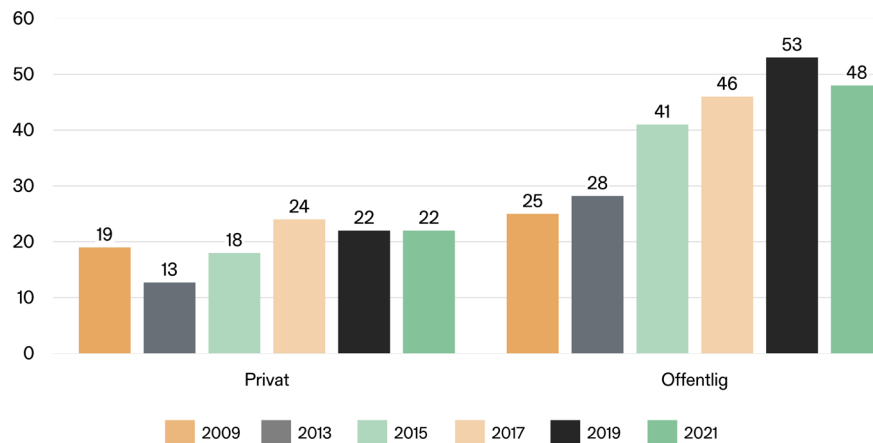
Spørsmål: Har virksomheten en skriftlig risikovurdering av kriminalitet i eller mot virksomheten?

Figur 1. Skriftlig risikovurdering (n 2500)

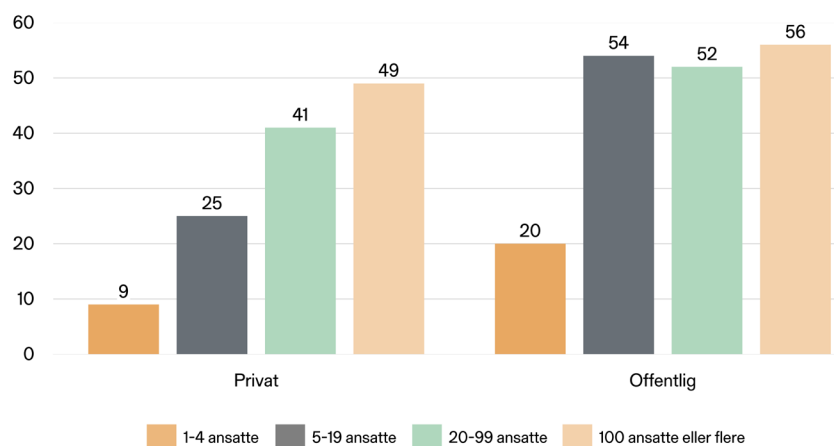
Det er langt større andel av offentlige virksomheter som har en skriftlig risikovurdering enn tilfellet er blant de private virksomhetene. 48 prosent av de offentlige virksomhetene har skriftlig risikovurdering, mens 22 prosent av de private har det. I 2019 var det 53 prosent av de offentlige virksomhetene som hadde skriftlig risikovurdering, og de private lå også den gang på 22 prosent. I 2017 var det hhv 46 og 24 prosent som svarte det samme.

Figur 2. Andeler som har skriftlig risikovurdering

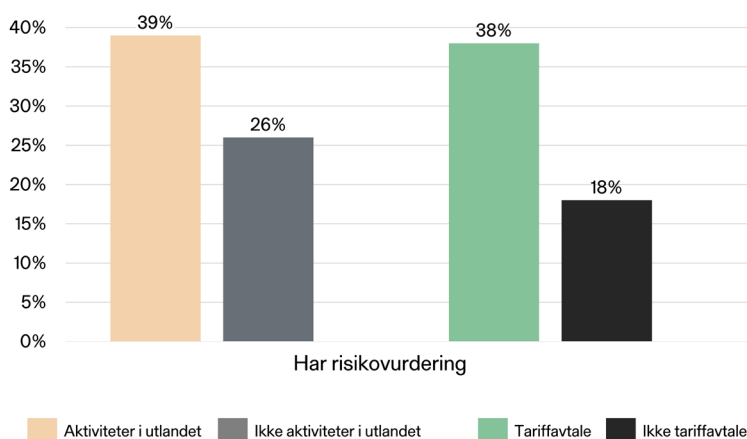
Størrelse på virksomheten spiller en stor rolle, og de store private virksomhetene (med 100 ansatte eller flere) har risikovurdering i like stor grad som de offentlige. Vi ser det samme mønsteret som i 2017 og 2019, der andelen som har risikovurdering i private virksomheter øker med hver størrelsesgruppe. I offentlige virksomheter er det kun den minste størrelsesgruppen som skiller seg ut ved å ha risikovurdering i mindre grad enn de større virksomhetene.

Figur 3. Risikovurdering og størrelse på virksomheten

Virksomheter som er omfattet av tariffavtale har i større grad enn andre en skriftlig risikovurdering, det samme er tilfelle med virksomheter som har aktiviteter i utlandet. Dette er i tråd med funn fra tidligere undersøkelser.

Figur 4. Andel med risikovurdering - aktiviteter i utlandet og tariffavtale

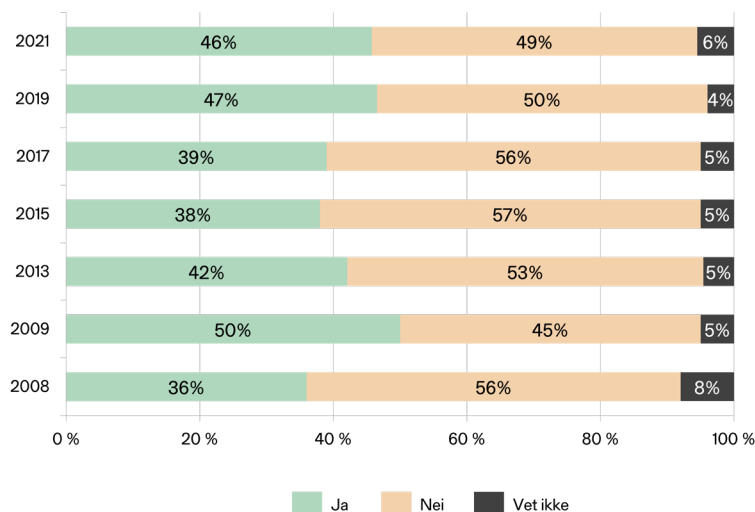
Det er i bygg/anlegg at virksomhetene i minst grad har en skriftlig risikovurdering, mens det i størst grad forekommer i offentlig administrasjon, undervisning og helse og sosial.

De som har svart at de har en skriftlig risikovurdering har fått oppfølgingsspørsmål om når denne er utarbeidet og revidert. 17 prosent av virksomhetene opplyser at risikovurderingen er utarbeidet for første gang siste 12 måneder, mens 61 prosent har revidert den siste 12 måneder. Dette er på samme nivå som i 2019.

De som har en skriftlig risikovurdering, har fått et ytterligere oppfølgingsspørsmål om risikovurderingen har medført at det ble iverksatt tiltak mot kriminalitet. I 46 prosent av virksomheter som har en skriftlig risikovurdering, har vurderingen resultert i at det har blitt iverksatt tiltak mot kriminalitet. Dette er nær identisk med 2019.

Spørsmål: Medførte denne risikovurderingen at det ble iverksatt konkrete tiltak mot kriminalitet i din virksomhet?

Figur 5. Tiltak mot kriminalitet som følge av risikovurdering (n=686)

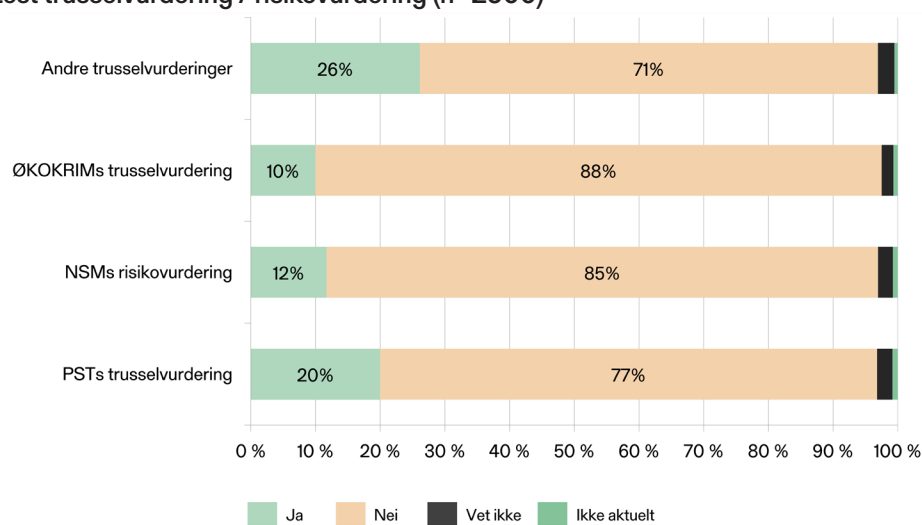

1.2 Trusselvurdering

20 prosent har lest PSTs trusselvurdering. I 2019 var det 17 prosent som svarte det samme (signifikant forskjell). 12 prosent har lest NSMs risikovurdering, som er på nivå med 2019 (10 prosent – ikke signifikant forskjell). I 2021 er det også spurt om Økokrims trusselvurdering og andre trusselvurderinger, som leses av hhv. 10 og 26 prosent. Det er 40 prosent som har lest en eller flere av trusselvurderingene.

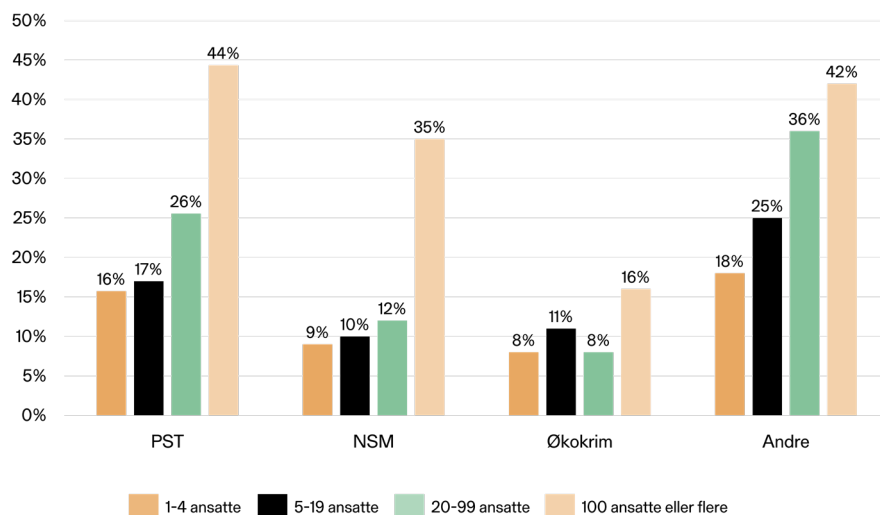
Spørsmål: Har du eller andre i din virksomhet lest noen av følgende:

Figur 6. Lest trusselvurdering / risikovurdering (n=2500)

Offentlig virksomheter leser PSTs, NSMs og andre trusselvurderinger i større grad enn private virksomheter, mens Økokrims trusselvurdering leses i like stor grad av private som offentlige. Det er samtidig et klart mønster at store virksomheter bruker disse trusselvurderingene i større grad enn mindre virksomheter.

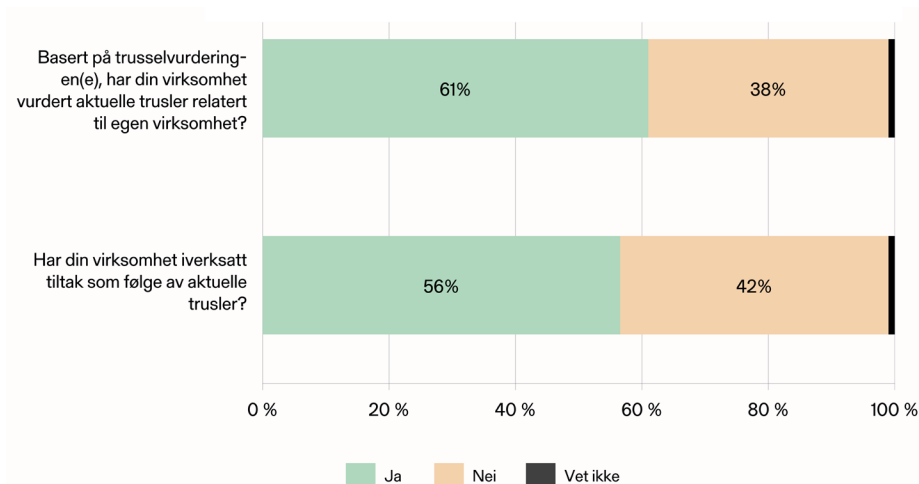
Figur 7. Andel som har lest trusselvurdering / risikovurdering

De som har lest en eller flere trusselvurderinger har fått spørsmål om de har vurdert aktuelle trusler på bakgrunn av trusselvurderingen. 61 prosent har vurdert aktuelle trusler relatert til egen virksomhet basert på trusselvurderingene (58 prosent i 2019). På samme måte som i 2019 finner vi at virksomheter med 20 ansatte eller flere gjør dette i større grad enn mindre virksomheter og virksomheter i offentlig sektor i større grad enn de i privat sektor (74 vs. 56 prosent).

Spørsmål: Basert på trusselvurdering(e), har din virksomhet vurdert aktuelle trusler relatert til egen virksomhet? / Har din virksomhet iverksatt tiltak som følge av aktuelle trusler?

Figur 8. Vurdert aktuelle trusler / iverksatt tiltak (n=987)

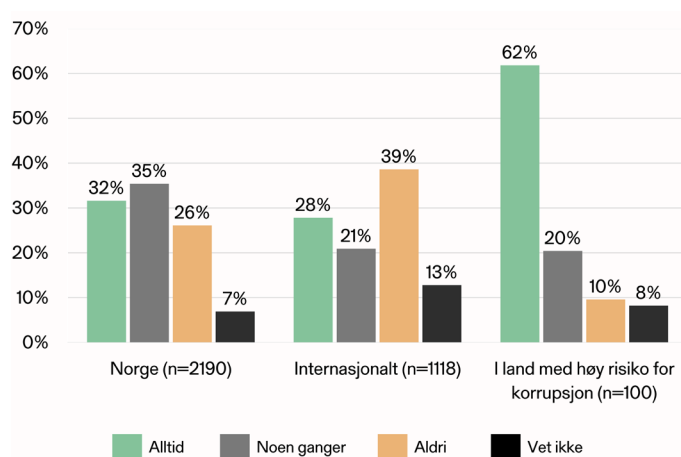
Blant de som har lest en eller flere trusselvurderinger er det 56 prosent som har iverksatt tiltak som følge av aktuelle trusler. Også på dette spørsmålet er det forskjell på offentlige og private virksomheter (66 mot 52 prosent).

1.3 Kontroll av samarbeidspartnere

Virksomhetene er spurt om de foretar undersøkelser av samarbeidspartnere i Norge, utlandet og i land med høy risiko for korrupsjon for å sikre at disse ikke er involvert i ulovlig eller uetiske handlinger. For en del virksomheter er dette imidlertid en lite aktuell problemstilling, dersom man i liten grad har samarbeidspartnere i Norge eller utlandet. I figuren under inngår derfor alle virksomheter i forhold som gjelder Norge og internasjonalt bortsett fra de som svarer ikke aktuelt (tolket dithen at de ikke har samarbeidspartnere det er naturlig å kontrollere og/eller ikke samarbeider med internasjonale partnere), og kun virksomheter som opererer i land med høy risiko for korrupsjon er inkludert når det gjelder forhold som gjelder land med høy risiko for korrupsjon.

Spørsmål: Foretar din virksomhet undersøkelser av eierskap, struktur og historikk for å sikre at samarbeidspartnere/leverandører har en etisk forretningsadferd i...

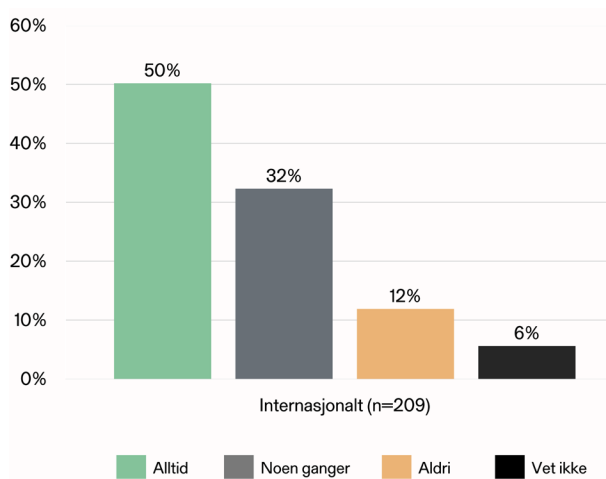
Figur 9. Kontroll av samarbeidspartnere

Sist gang vi undersøkte kontroll av samarbeidspartnere var i 2017. Ordlyden i spørsmålet er noe endret så vi skal være forsiktig med direkte sammenligning, men det er en tendens til at det er noe lavere andeler som svarer at de aldri foretar kontroll når det gjelder samarbeidspartnere i Norge og internasjonalt. Blant virksomheter med aktivitet i land med høy risiko for korrupsjon, er resultatene på nivå med 2017.

Hvis vi kun ser på virksomheter som har aktiviteter i utlandet i form av avdelinger, mor-, søster-, datterselskap eller ansatte som jobber på prosjekt i utlandet, er det 50 prosent som alltid foretar undersøkelser av samarbeidspartnere, mens 12 prosent aldri gjør det. I 2017 var det 25 prosent i den samme gruppe virksomheter som svarte at de aldri foretar kontroll av samarbeidspartnere og det er nå en større andel som gjør det alltid eller noen ganger.

Figur 10. Kontroll av samarbeidspartnere internasjonalt blant bedrifter med aktivitet i utlandet (n=209)

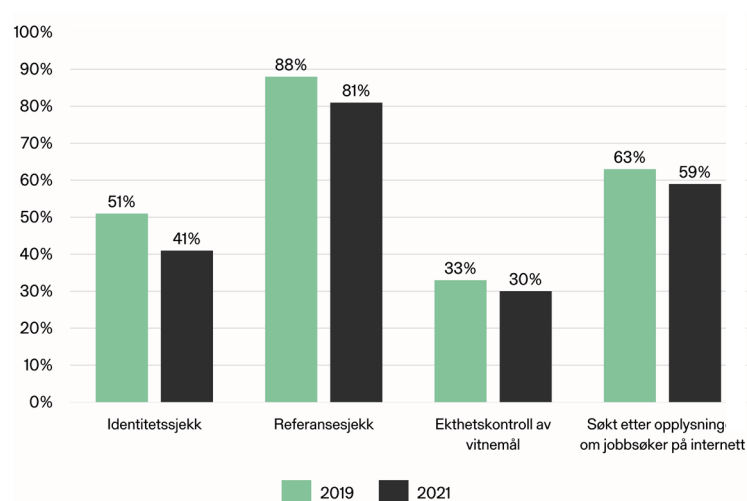

1.4 Kontrolltiltak ved ansettelser

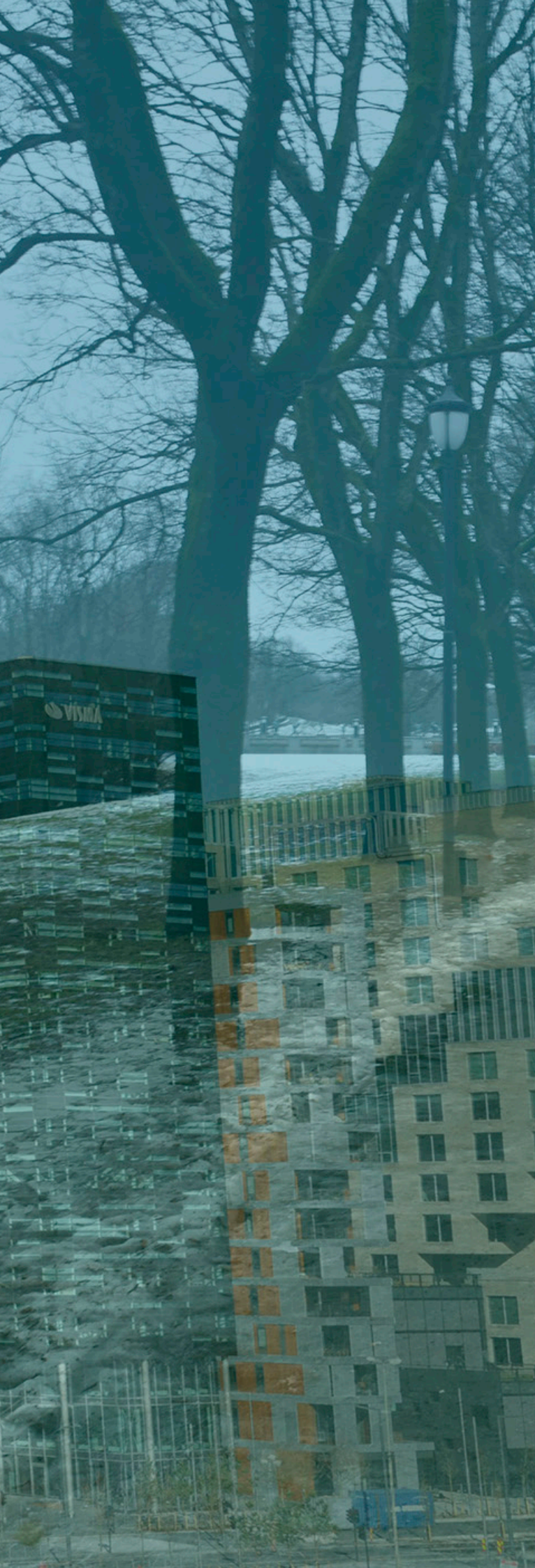
Referansesjekk er det mest benyttede kontrolltiltaket ved ansettelser, etterfulgt av internettsøk om jobbsøkeren. Identitetssjekk gjøres av en mindre andel av virksomhetene enn tilfellet var i 2019. På de andre alternativene kan nedgangen forklares av at flere svarer «ikke aktuelt» og andelen som svarer at de ikke gjør det på nivå med 2019.

Spørsmål: Gjør din virksomhet rutinemessig følgende i ansettelsesprosesser?

Figur 11. Kontroll ved ansettelser (andel som svarer ja) (n=2500)

Samtlige sjekkmetoder av jobbsøker gjøres i større grad av i offentlige virksomheter enn i private og i større grad i store virksomheter enn i små. Samtlige tiltak gjøres også i større grad i virksomheter omfattet av tariffavtale og de som driver FoU sammenlignet med andre virksomheter. Virksomheter med aktivitet i utlandet foretar id-sjekk, referansesjekk og internettsøk i større grad enn andre, men skiller seg ikke fra andre bedrifter når det gjelder ekthetskontroll av dokumenter/vitnemål.

2. Økonomisk kriminalitet

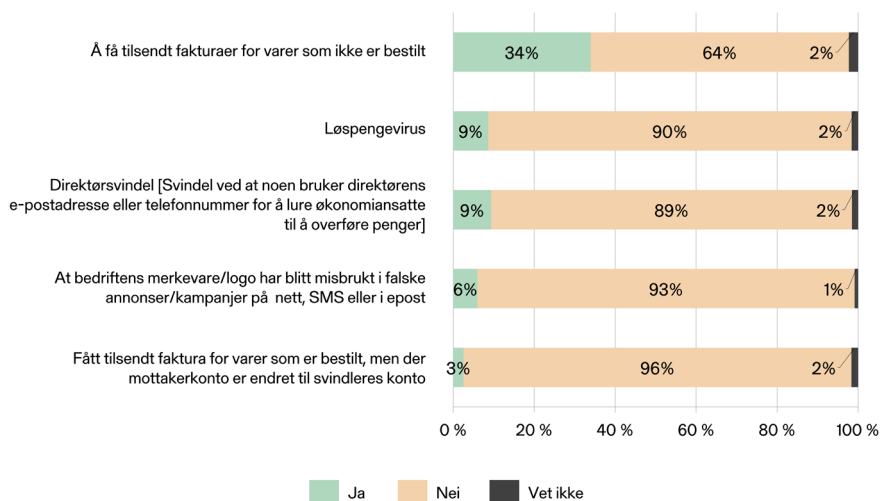
Under dette tema er virksomhetene spurt om forhold som blant annet svindel, prissamarbeid, korrupsjon og sannsynligheten for å bli oppdaget hvis man unnlater å rapportere alle skatter og avgifter.

2.1 Svindel

34 prosent av virksomhetene har opplevd å få tilsendt faktura for varer som ikke er bestilt, mens 3 prosent har fått faktura for varer som er bestilt, men der konto er endret til en svindlers bankkonto. Løsepengevirus og direktørsvindel er like omfattende og 9 prosent av virksomhetene er utsatt for disse svindelformene. 6 prosent har opplevd at merkevaren eller logo blir misbrukt i falske annonser eller kampanjer.

Spørsmål: Har din virksomhet i løpet av de siste 12 månedene blitt utsatt for følgende?

Figur 12. Svindelforsøk (n=2500)

34 prosent har i løpet av de siste 12 månedene opplevd å få tilsendt faktura for varer som ikke er bestilt. Det klare skillet går mellom private og offentlige virksomheter, der 37 prosent av de private og 23 prosent av de offentlige har opplevd dette. Virksomheter med 1-4 ansatte er noe mindre utsatt enn større virksomheter, men også blant de minste virksomhetene er det 28 prosent som er blitt utsatt for dette. Det er virksomheter innen industri og bygg/anlegg som er mest utsatt (44 og 41 prosent). Virksomheter med aktivitet i utlandet, og spesielt i land med høy risiko for korrupsjon er mer utsatt enn andre virksomheter.

9 prosent er utsatt for løsepengevirus i løpet av de siste 12 månedene. Her er det ikke forskjell å private og offentlige virksomheter. Skillelinjene går mellom små og store virksomheter og virksomheter i industri, bygg/anlegg og undervisning er noe mer utsatt enn de i bygg/anlegg og transport.

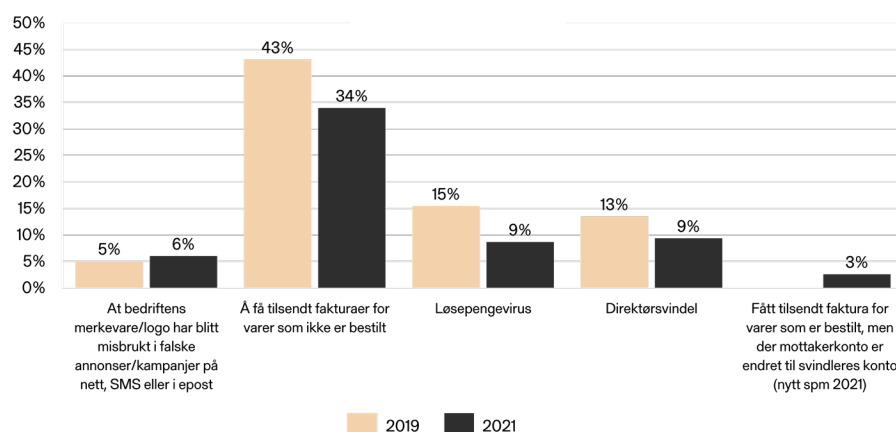
9 prosent er utsatt for direktørsvindel. Dette er like vanlig i offentlig som i privat sektor. Store virksomheter er mer utsatt enn små. Det er virksomheter i industri, varehandel og tjenesteyting som er mest utsatt for dette. Virksomheter med aktivitet i utlandet, og spesielt i land med høy risiko for korrupsjon er mer utsatt enn andre virksomheter.

6 prosent har opplevd at merkevare/logo blir misbrukt. Dette er mer vanlig i private virksomheter enn i offentlige. Denne svindelformen er like vanlig å bli utsatt for uavhengig av størrelse, men virksomheter med aktivitet i utlandet og i land med høy risiko for korrupsjon er mer utsatt enn andre.

3 prosent har opplevd at de mottar faktura for varer som faktisk er bestilt, men der mottakerkonto er endret. Det er noe mer vanlig blant private virksomheter enn offentlige og blant de med aktivitet i utlandet og i land med høy risiko for korrupsjon.

Sammenlignet med 2019 er det en lavere andel som har opplevd falske fakturaer, løsepengevirus og direktørsvindel.

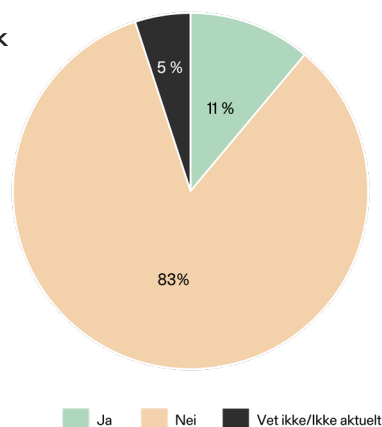
Figur 13. Svindel

Av de virksomhetene som har opplevd en eller flere av de fire svindelmethodene spurt om, er det 11 prosent som anmeldte ett eller flere forhold (identisk med 2019).

Spørsmål: Ble svindelen eller forsøket på svindel politianmeldt? Dersom virksomheten er utsatt for dette flere ganger, svar ut fra siste hendelse.

Figur 14. Anmeldt svindelforsøk (n=1055)

Store virksomheter anmelder svindelforsøkene i større grad enn små virksomheter. Samtidig er det slik at offentlige virksomheter i større grad enn private anmelder og i helse og sosial er det 21 prosent av virksomhetene som anmelder.

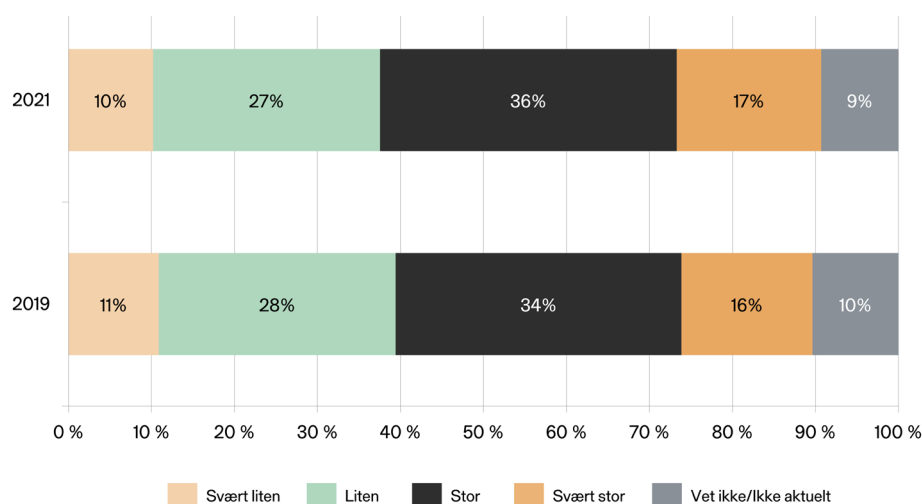
Blant virksomhetene som er utsatt for svindel/svindelforsøk, blir 80 prosent svindlet /forsøkt svindlet for under 500 000 kroner. For 4 prosent handler det om beløp fra 500 000 til 5 millioner, mens 2 prosent har blitt svindlet/forsøkt svindlet for over 5 millioner kroner.

2.2 Oppdagelsesrisiko og holdninger

I hvilken grad man oppfatter sjansen for å bli oppdaget hvis man unnlater å rapportere inn alle skatter og avgifter er et forhold som er målt i samtlige KRISINO-undersøkelser. Fra og med 2019 er spørsmålet endret noe fra tidligere år. Mens vi tidligere har spurt om faren for å bli oppdaget hvis man unnlater å rapportere inn alle skatter og avgifter, er det i år spurt om hva oppdagelsesfaren er hvis man bryter regelverket i egen bransje eller gir feilaktige opplysninger om virksomhetens inntekter og utgifter. Mens tidligere spørsmål er spisset mot skattebetaling og oppdagelse av skattemyndighetene, peker spørsmålet fra og med 2019 mer på generell oppdagelsesrisiko.

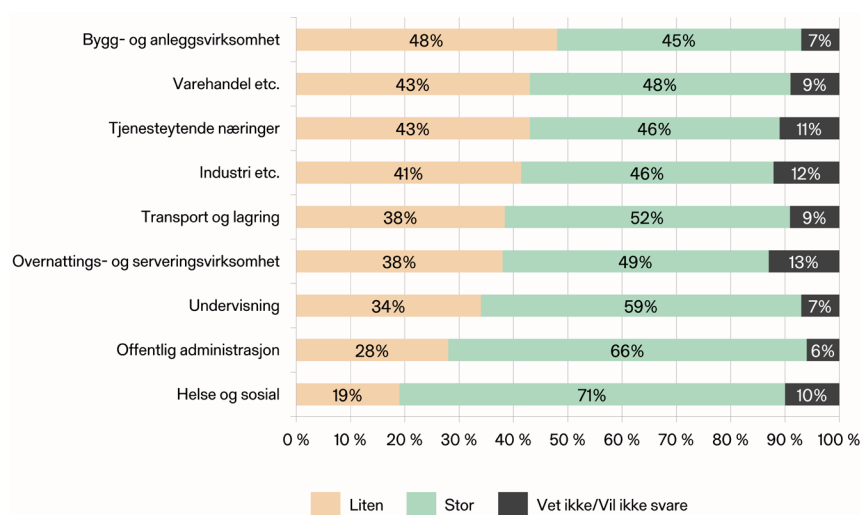
Spørsmål: Dersom en virksomhet bryter regelverket i din bransje, eller gir feilaktige opplysninger om virksomhetens inntekter og utgifter, hvor stor sjanse tror du det er for at myndighetene vil oppdage det. Er den svært liten, liten, stor eller svært stor?

Figur 15. Risiko for å bli oppdaget av myndighetene (n=2500)

53 prosent mener det er stor eller svært stor sjanse for å bli oppdaget av myndighetene ved regelbrudd eller feilaktige opplysninger om inntekter og utgifter, mens 37 prosent mener sjansen er svært liten eller liten. Private virksomheter svarer i større grad at det er liten sjanse for å bli oppdaget enn tilfellet er blant offentlige. De som er omfattet av tariffavtale har noe større tro på at man blir oppdaget av myndighetene enn andre virksomheter. Når det gjelder bransje går skillelinjene mellom de «offentlige bransjene» (offentlig administrasjon, undervisning, helse og sosial) og resten av bransjene.

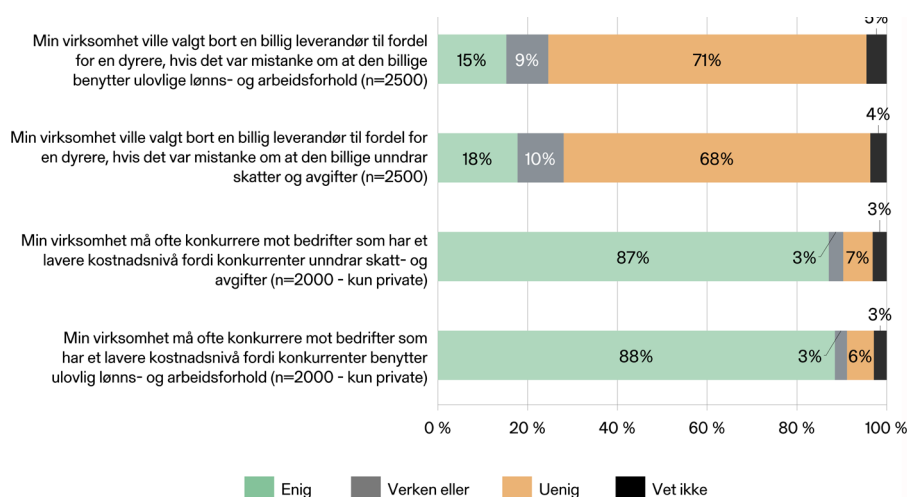
Figur 16. Oppfattelsen av oppdagelsesrisiko i ulike bransjer (svært liten og liten er slått sammen til liten, svært stor og stor er slått sammen til stor)

På spørsmål om hva man ville gjort dersom man har mistanke om at billigste leverandør unndrar skatter og avgifter eller har ulovlige lønns- og arbeidsforhold, er det hhv 87 og 88 prosent som ville valgt bort slike leverandører.

Spørsmål: Jeg vil nå lese opp noen påstander, og ønsker at du på vegne av din virksomhet oppgir hvor enig eller uenig du er i de enkelte påstandene. Jeg ber deg bruke en skal fra 1 til 5, der 1 er helt uenig og 5 er helt enig.

Figur 17. Unndragelse av skatter og avgifter

Virksomheter i privat sektor ville i noe større grad enn offentlige valgt bort en billig leverandør dersom det var mistanke om at leverandøren unndrar skatter og avgifter (88 mot 82 prosent). Det samme gjelder om man ville valgt bort virksomheter ved mistanke om ulovlige lønns- og arbeidsforhold (89 mot 85 prosent).

Å måtte konkurrere mot konkurrenter med lavere kostnadsnivå på grunn av unndragelse av skatter og avgifter er det 18 prosent av private virksomheter som opplever, og i størst grad bedrifter innen bygg og anlegg og transport (31 og 41 prosent). Den samme bransjeforskjellen finner vi når det gjelder å konkurrere mot andre som har lavere kostnadsnivå på grunn av ulovlige lønns- og arbeidsforhold.

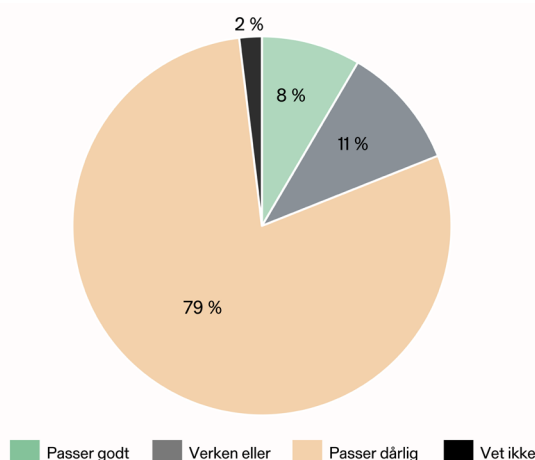
Sammenlignet med 2019 er det noe lavere andel som oppgir at de må konkurrere mot virksomheter som unndrar skatter og avgifter og ulovlige lønnsforhold. Samtidig er det større andel som svarer at de ville valgt bort leverandører ved mistanke om unndragelse av skatter og avgifter og ulovlige lønns- og arbeidsforhold.

2.3 Konkurrere mot kriminelle

Et spørsmål som stilles for første gang i 2021 er om man opererer i en bransje der lovlydige utkonkurreres av kriminelle virksomheter.

Spørsmål: Jeg vil nå lese opp en påstand og ber deg svar i hvilken grad denne beskrivelsen passer på din virksomhet. Min virksomhet opererer i en bransje der lovlydige virksomheter i stor grad utkonkurreres av kriminelle virksomheter

Figur 18. Utkonkurreres av kriminelle (n=2500)

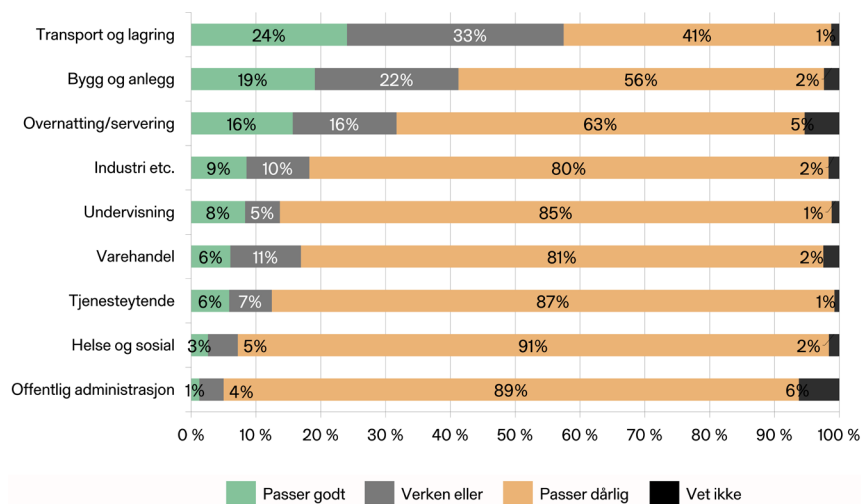

8 prosent av virksomhetene mener de opererer i en bransje der lovlydige virksomheter i stor grad utkonkurreres av kriminelle virksomheter (svarer at påstanden passer svært eller ganske godt). 3 prosent mener påstanden passer svært godt. Blant private er det 10 prosent som mener beskrivelsen passer svært/ganske godt.

I tolkningen av disse tallene må vi merke oss at det er snakk om egen bransje og ikke egen bedrift. Det er med andre ord ikke nødvendigvis slik at den bedriften man svarer for opplever dette, men at man kjenner til tilfeller av at dette skjer i den bransjen man opererer.

Virksomheter innen bygg/anlegg, transport/lagring og overnatting/servering opplever dette i større grad enn i andre bransjer.

Figur 19. Utkonkurreres av kriminelle - bransje

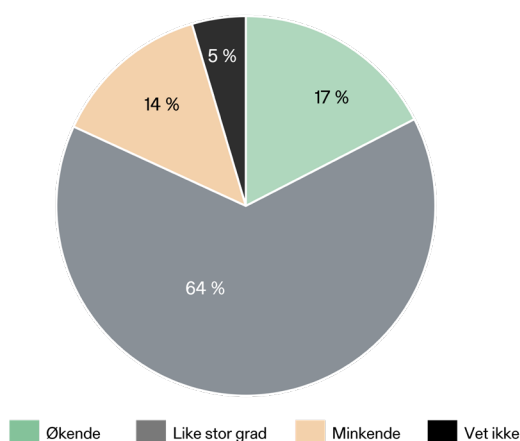

I transport og lagring er det hele 1 av 4 virksomheter som mener det skjer at lovlydige utkonkurreres av kriminelle, mens 1 av 5 virksomheter i bygg og anlegg mener det samme.

Blant de som opplever at kriminelle utkonkurrerer lovlydige i egen bransje, er det 17 prosent som mener det skjer i større grad enn for 12 måneder siden, mens det er 14 prosent som mener det er et minkende problem.

Spørsmål: Opplever din virksomhet dette i økende, minkende eller like stor grad som for 12 måneder side?

Figur 20. Utkonkurreres av kriminelle - i større eller mindre grad (n=211)

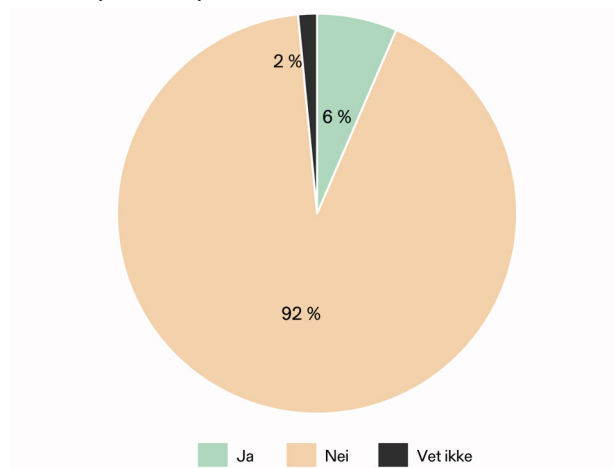

Det er små baser når vi ser på bakgrunnsvariablene på dette spørsmålet, men blant transportbedrifter som observerer dette problemet i egen bransje er det 45 prosent som mener det er økende og 10 prosent mener det skjer i minkende grad.

I 2021 har vi også for første gang med spørsmål om virksomheten har sendt inn tips til offentlige kontrolletater om mistanke om kriminelle forhold i andre virksomheter.

Spørsmål: Har din virksomhet sendt inn tips til offentlige kontrolletater (Skatteetaten, NAV, Arbeidstilsynet, etc.) vedrørende mistanke om kriminelle forhold hos leverandør eller andre virksomheter i løpet av de siste 12 månedene?

Figur 21. Tips til kontrolletater (n=2500)

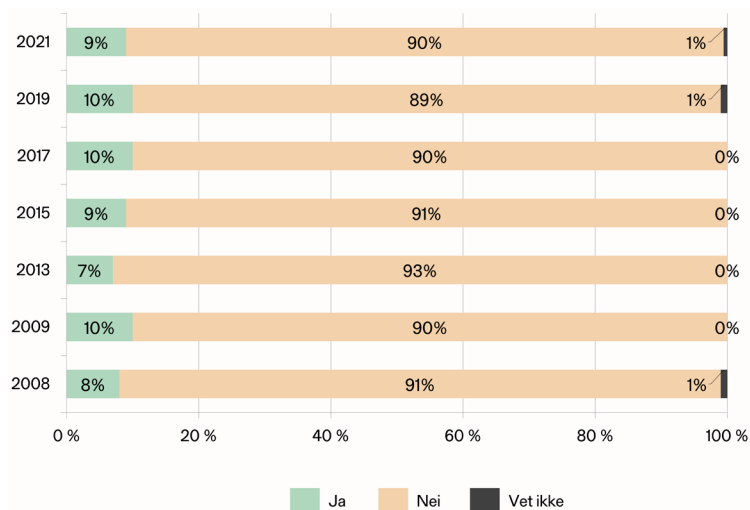
Det er virksomheter innen bransjen transport/lagring som har gjort dette i størst grad (16 prosent). Det er også virksomheter i transport/lagring som i størst grad opplever at lovlidige utkonkurreres av kriminelle.

2.4 Korrupsjon

Spørsmål om man kjenner til korrupsjon i egen bransje er stilt i tidligere undersøkelser fra 2017 og tidligere. Andelen virksomheter som kjenner til dette holder seg meget stabil over tid og det er i 2021 9 prosent som har kjennskap til dette.

Spørsmål: Har du gjennom ditt arbeid kjennskap til konkrete eksempler på korrupsjon innen din bransje siste 12 måneder? Vi tenker her ikke på eksempler på korrupsjon du kun har kjennskap til gjennom media.

Figur 22. Kjennskap til korrupsjon i egen bransje (n=2500)

Det er noe høyere andel i privat enn i offentlig sektor som kjenner til korrupsjon (10 mot 6 prosent), mens det ikke er forskjell på små og store virksomheter. Kjennskapen er noe høyere i bygg/anlegg og transport enn i offentlig administrasjon, undervisning og helse/sosial.

Et spørsmål som stilles for første gang i 2021 er om man kjenner til at noen i egen virksomhet har betalt ut bestikkelser eller andre fordeler. Det er svært lave andeler som svarer at de kjenner til slike forhold. 0,3 prosent svarer at de kjenner bestikkelser til andre private virksomheter i utlandet, 0,2 prosent har kjennskap til bestikkelser av ansatte i offentlig sektor, og 0,5 prosent har kjennskap til bestikkelser av ansatte i private virksomheter i Norge.

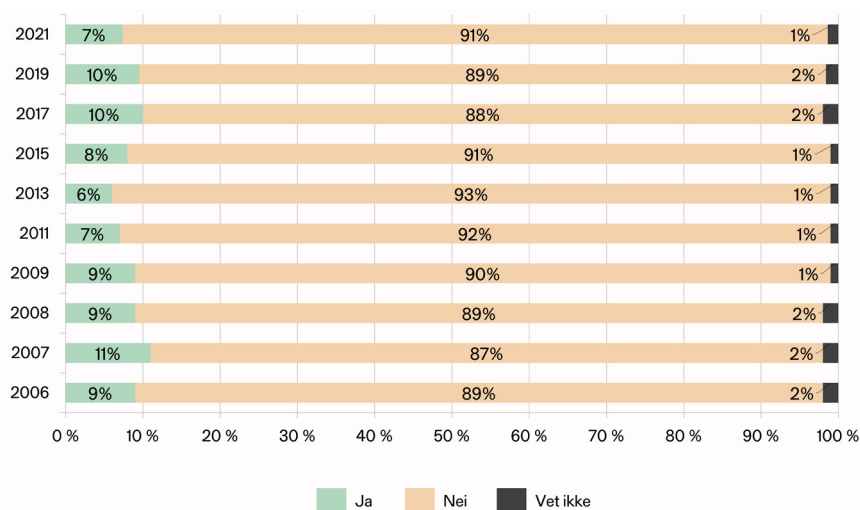
3. Anmeldelser

31. Lovbrudd som ikke anmeldes

Spørsmål om virksomheten har blitt utsatt for lovbrudd som ikke anmeldes har blitt stilt i samtlige KRISINO-undersøkelser.

Spørsmål: Har din virksomhet de siste 12 månedene vært utsatt for lovbrudd som dere ikke anmeldte?

Figur 23. Lovbrudd som ikke anmeldes (n=2500)

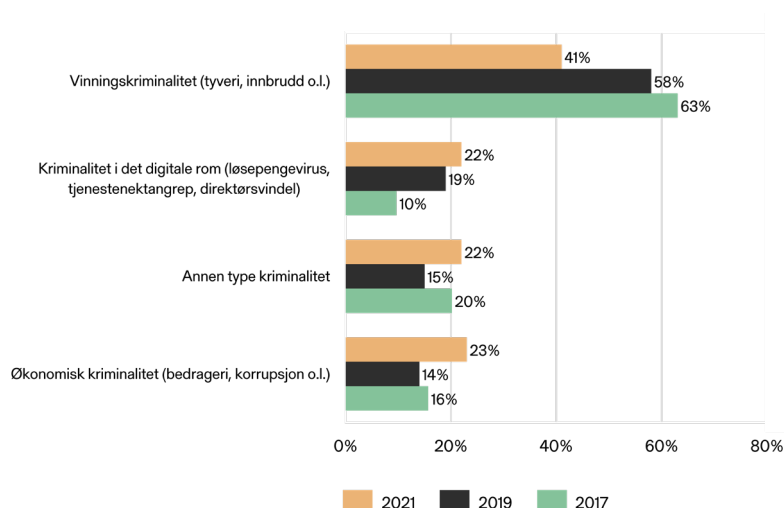
7 prosent av virksomhetene har i løpet av det siste året opplevd lovbrudd som de ikke har anmeldt. Det er en nedgang fra 2019 da det var 10 prosent som hadde opplevd det samme. Fra første måling i 2006, ligger andelen som ikke anmelder lovbrudd mellom 6 og 11 prosent.

Det er større virksomheter og spesielt de innen transport og lagring som opplever lovbrudd de ikke anmelder. 15 prosent av virksomheter innen transport og lagring har opplevd lovbrudd som ikke ble anmeldt.

De virksomhetene som har opplevd lovbrudd som ikke anmeldes, er blitt spurt om både hvilken type kriminalitet de ikke anmeldte og hvorfor de ikke anmeldte forholdet.

Spørsmål: Hvilken type kriminalitet var det dere ikke anmeldte?

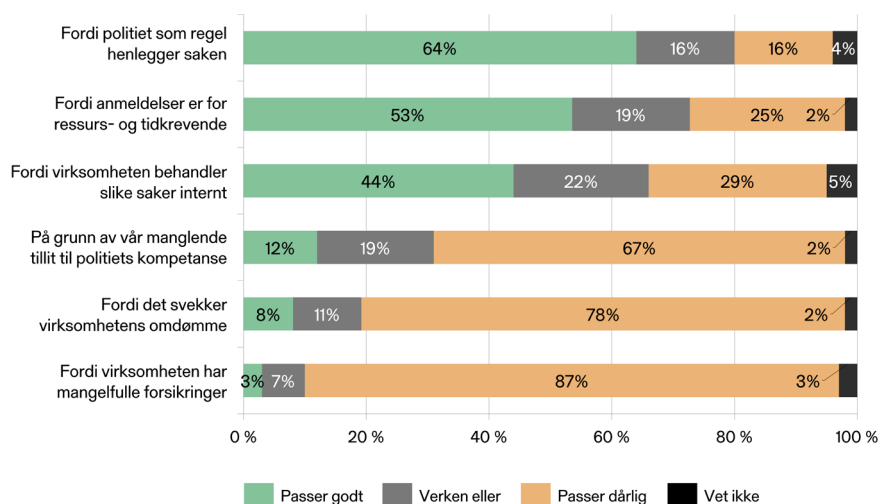
Figur 24. Type kriminalitet (n=238/245/184)

Blant virksomheter som er utsatt for lovbrudd som ikke ble anmeldt, er det 41 prosent av disse virksomhetene som ble utsatt for vinningskriminalitet, mens 22 prosent har blitt utsatt for kriminalitet i det digitale rom. Merk at vi ikke har spurt om antall for hver enkelt kriminalitetstype, så vi vet ikke fordelingen av antall lovbrudd.

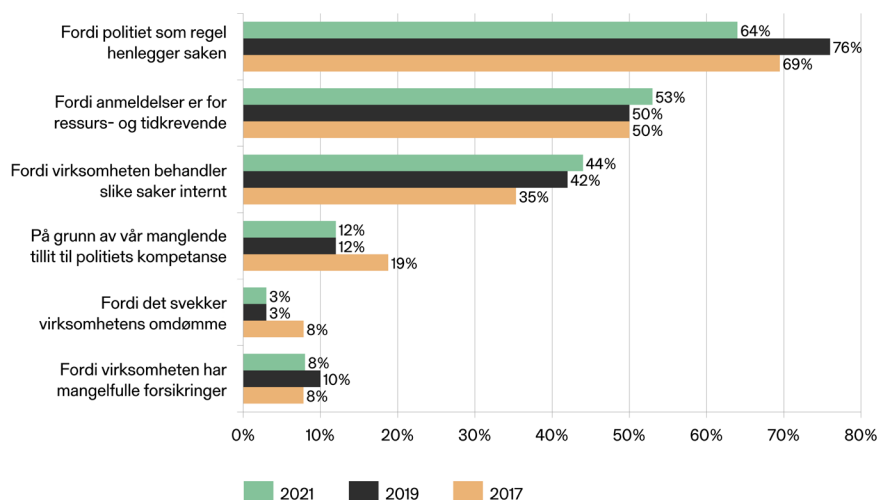
Spørsmål: I hvilken grad passer følgende beskrivelser som forklaring på hvorfor din virksomhet ikke anmeldte lovbrudd. Passer de godt, dårlig eller verken godt eller dårlig? Dersom virksomheten har hatt flere lovbrudd som ikke ble anmeldt, ber jeg deg svare ut fra siste tilfelle.

Figur 25. Årsaker til at lovbrudd ikke anmeldes (n=184)

Blant de som har opplevd lovbrudd som ikke er anmeldt, er man i størst grad enig i at politiet henlegger saken som er årsak til at de ikke anmelder. Sammenlignet med 2019 er det en mindre andel som ikke anmelder fordi man mener politiet henlegger saken.

Figur 26 Årsaker til at lovbrudd ikke anmeldes (n=238/245/184)

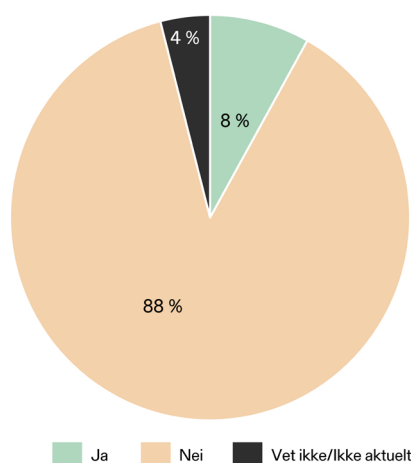

3.2 Utro tjenere

8 prosent av virksomhetene har avdekket utro tjenere blant egne ansatte i løpet av de siste 2 årene. Det er ikke store forskjeller mellom ulike bransjer og mellom privat og offentlige virksomheter. Resultatet er identisk med 2019. I tidligere undersøkelser er spørsmålet stilt uten en tidsavgrensning på siste 2 år så vi sammenligner ikke resultatene med undersøkelser fra før 2019.

Spørsmål: Har din virksomhet i løpet av de siste 2 årene avdekket utro tjenere blant egne ansatte?

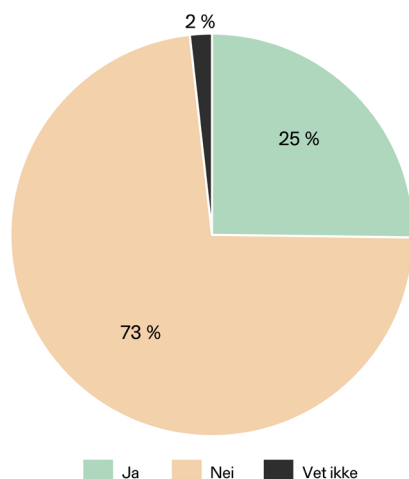
Figur 27. Utro tjenere (n=2500)

Blant de som har oppdaget utro tjenere, er det 25 prosent som anmeldte forholdet. Det er identisk med 2019.

Spørsmål: Ble forholdet anmeldt? Hvis flere tilfeller, svar ut fra siste tilfelle.

Figur 28. Anmeldelse utro tjenere (n=202)

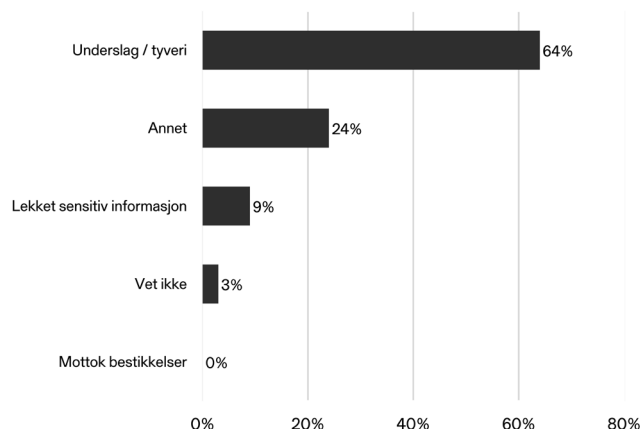

Som i 2019, er det stor forskjell på privat og offentlig sektor når det gjelder anmeldelser, der kun 18 prosent av de private virksomhetene har anmeldt utro tjenere mot 55 prosent i offentlig sektor. Tilsvarende forskjell fant vi også i 2017.

De som har oppdaget utro tjenere i egen organisasjon har også blitt spurt om hva slags handling de utro tjenerne begikk. I størst grad handler det om underslag og tyveri (64 prosent). I 9 prosent av tilfellene er det snakk om å lekke sensitiv informasjon, mens i 0,2 prosent av tilfellene er det mottak av bestiktelser.

Spørsmål: Hva slags handlinger begikk de? Hvis flere tilfeller, svar ut fra siste tilfelle.

Figur 29. Utro tjenere - handlinger begått

4. Vold mot ansatte

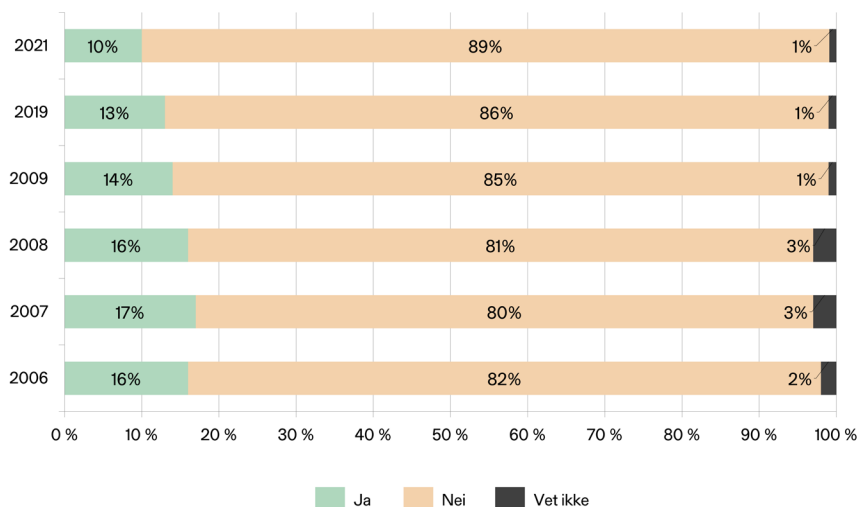
Under dette tema inkluderes vold og trusler om vold mot ansatte.

4.1 Vold mot ansatte

10 prosent av virksomhetene har opplevd at ansatte har blitt utsatt for vold eller trusler om vold. Det er en nedgang fra 2019 da det var 13 prosent av virksomhetene som hadde ansatte som var utsatt for vold eller trussel om vold. Det har vært en synkende trend i andel virksomheter som har opplevd at ansatte utsettes for vold eller trusler om vold. Mens det i 2007 var 17 prosent som svarte at dette hadde skjedd, har andelen sunket for hver måling til 10 prosent i år.

Spørsmål: Har ansatte i din virksomhet vært utsatt for vold eller trusler om vold i jobbsammenheng i løpet av de siste 12 månedene?

Figur 30. Vold i jobbsammenheng (n=2500)

Det er stor forskjell på private og offentlige virksomheter. 33 prosent av de offentlige virksomhetene har opplevd at ansatte er utsatt for vold eller trusler om vold, mens det er 4 prosent i private virksomheter som sier det samme. Tilsvarende forskjell har vi funnet i tidligere undersøkelser.

Det er i offentlig administrasjon, undervisning og helse/sosial at man opplever dette i størst grad der hhv. 30, 29 og 23 prosent av virksomhetene har opplevd dette.

Blant de som er utsatt for vold eller trusler om vold er i størst grad eksterne som utgjør trusselen. I 4 prosent av virksomheter som har opplevd vold eller trusler om vold, er det egne ansatte som står bak, mens det i 83 prosent er eksterne.

5. Analyse

5.1 Perspektiver

Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen (Krisino) legges i år frem for tiende gang. Først ble den utført hvert år og senere annethvert år, slik at vi nå har resultater fra de siste 15 årene. Spørsmålene preges av kontinuitet i stor grad, selv om det er foretatt enkelte justeringer og tillegg. Undersøkelsen er dermed blitt et verdifullt datagrunnlag for å se trender og utvikling innenfor områdene undersøkelsen dekker. På mange områder er det kontinuitet, på andre ser vi tydelige endringer over tid. Den gir oss en mulighet til å se på hva som er status blant norske virksomheter, både i privat og offentlig sektor.

Tallgrunnlaget er interessant i seg selv. Samtidig er det først og fremst verdifullt hvis det får oss til å reflektere over spørsmålene som statistikken alene ikke kan besvare: Hvorfor er det slik? Hvordan kan vi motvirke de utfordringene undersøkelsen avdekker? Vi må med andre ord se på årsakssammenhenger og ut fra dette drøfte kriminalitetsforebyggende tiltak. Verdien av Krisino ligger dermed først og fremst i at funnene kan invitere til en informert diskusjon som åpner for å identifisere muligheter for forbedring – for den enkelte virksomhet, så vel som på samfunnsnivå.

Nytt av i år er at Økokrim og KRIPOS er invitert til å reflektere over funnene. Dette gir verdifulle innspill fra to av våre mest kompetente miljøer innen kriminalitetsbekjempelse.

5.2 Sikkerhet

Undersøkelsen ser på bruken av skriftlige risikovurderinger og anvendelse av trusselvurderingene som publiseres av offentlige myndigheter. Dette sier noe om virksomhetenes bevissthet omkring aktuelle trusler og interessen for å drive et systematisk sikkerhetsarbeid.

Noen funn har vært gjennomgående over tid: Offentlige virksomheter driver systematisk sikkerhetsarbeid i større grad enn private, og store virksomheter gjør det i større grad enn små og mellomstore bedrifter.

Undersøkelsen viser at viktig informasjon fra åpne trusselvurderinger ikke når godt nok ut til næringslivet. Det skaper risiko for at trusselbildet som blant andre PST, KRIPOS og Økokrim presenterer, ikke er godt nok kjent blant norske bedrifter.

Et sentralt budskap fra sikkerhetsmyndigheter og politi er at digitale trusler må ta tas på alvor. PST har påpekt at virksomheter med sentrale samfunnsoppdrag kan være av stor interesse for utenlandsk etterretning. Kripos har påpekt at IKT-kriminalitet fortsatt er en stor utfordring, og Økokrim viser til at bedrageri mot næringslivet i form av datainnbrudd, faktura- og direktørsvindel fortsatt er en stor utfordring. Siden rapportene har begrenset nedslagsfelt, er det grunn til å frykte at advarslene om disse truslene ikke har nådd ut i tilstrekkelig omfang.

Ansaret trenger imidlertid ikke bare plasseres på virksomhetene. Det kan også være grunn til å rette søkelyset på selve rapportene. I vår undersøkelse om beredskap under pandemien, som ble offentliggjort tidligere i år, reiste vi spørsmålet om myndighetene treffer ønskede målgrupper med rapportene i det formatet de i dag presenteres. Kanskje burde innretningen av rapportene justeres, eller det kunne utformes en ekstra leseveiledning for næringslivet.

Trendene som er vist gjennom Krisino er positive i den forstand at andelen virksomheter med skriftlig risikovurdering har økt noe. Men fortsatt er det bare en drøy femtedel av private virksomheter som har tatt seg tid til å gjøre en systematisk gjennomgang av hvilke trusler de står ovenfor.

Svakheten i systematisk sikkerhetsarbeid i norske virksomheter har lenge vært en kilde til frustrasjon i sikkerhetsfaglige miljøer. Det er velkjent at selv en ganske overordnet og kortfattet risikovurdering gjør virksomhetene mye bedre rustet til å vurdere risikoreduserende tiltak. Uten et bevisst forhold til trusselbildet, er det vanskelig å forebygge uønskede hendelser. Utfordringer kan i verste fall komme som en overraskelse, og håndteringen blir preget av improvisasjon.

Når små og mellomstore bedrifter ikke prioriterer systematisk sikkerhetsarbeid, kan det kanskje skyldes at de opplever at de allerede har god oversikt over relevante utfordringer innen egen bransje. Det finnes utvilsomt mye kunnskap ute i næringslivet som ikke er nedfelt i skriftlige vurderinger. Men truslene utvikler seg raskt – ikke minst på det digitale området. Ved å stole på erfaring kan man bli akterutseilt.

I vår oppsummering av Krisino-undersøkelsen for to år siden var vi derfor inne på at små og mellomstore virksomheter er de som har mest å tape på mangelfullt sikkerhetsarbeid. Store konsern har gjerne styrke til å omfordele ressurser og dempe konsekvensene av kriminelle anslag. Mindre bedrifter kan oppleve at ett enkelt kriminelt anslag lammer virksomheten – eksempelvis hvis tilgangen til digital informasjon blokkeres over tid. Små og mellomstore bedrifter burde derfor ha toppet statistikken for risikovurderinger.

5.3 Økonomisk kriminalitet

Økonomisk kriminalitet kan skade virksomhetens omdømme, koste millioner, og påføre samfunnet store belastninger. Når den interne kontrollen ikke er sterk nok, øker sjansen for at virksomhetene blir utsatt for svindel. Dagens svindlere er langt mer profesjonelle enn tidligere. Dermed er de også vanskeligere å avsløre. Svindelmetodene utnytter den teknologiske utviklingen. Effektiv forebygging krever derfor god kjennskap til de nyeste truslene.

Undersøkelsen viser at falske fakturaer fortsatt topper listen over svindelforsøk. Selv om omfanget har falt noe, er det fortsatt over en tredjedel av de spurte som har blitt utsatt for dette. Antallet er så høyt at man kan spørre seg om hvor mange som er rammet uten å ha avdekket det. En åpenbar lærdom må være at det er all grunn til å ha gode kontrollrutiner for innkommende betalingskrav.

Når det gjelder utfordringer knyttet til konkurranse fra kriminelle, er det forskjellen mellom bransjene som er det slående. Transport og lagring topper listen, der en fjerdedel av virksomhetene opplever at lovlydige aktører utkonkurreres av kriminelle. Dette er et høyt antall. Bygg og anlegg følger like bak, sammen med overnatting og servering. Blant andre bransjer er tallene lave. Bransjene som skiller seg negativt ut er alle preget av skarp konkurranse, lave marginer, og høy bevegelse av arbeidskraft på tvers av landegrenser.

5.4 Anmeldelser og utro tjenere

Anmeldelser av lovbrudd har vært et tema i Krisino helt fra starten. Antallet som bekrefter at de har unnlatt å anmelde lovbrudd har alltid vært lavt, og i år er det en ytterligere nedgang siden de to foregående undersøkelsene.

Blant de som ikke anmelder, er det forventning om henleggelse som kommer høyest av begrunnelsene. Vi skal være varsomme med å lese for mye ut av et sparsomt tallgrunnlag. Næringslivet er imidlertid ikke på villspor når de antar at politiet vil legge sakene til side: Det kan nøkternt fastslås at en stor del av anmeldelser for mindre vinningsforbrytelser (nasking, tyveri og innbrudd) ganske riktig blir henlagt. Men nok en gang må det minnes om at anmeldelser gir politiet – og justismyndighetene – et bedre totalbilde av hva slags kriminalitet som faktisk finner sted. Dette kan i sin tur få betydning for prioriteter og ressurstilgang. Anmeldelser dreier seg derfor ikke kun om å få forbrytelser oppklart og kriminelle straffeforfulgt, men også om å bidra til en oversikt over den totale kriminaliteten i samfunnet. Et innbrudd som ikke anmeldes, vil aldri dukke opp i noen offisiell statistikk.

5.5 Vold mot ansatte

For ikke lenge siden ble en NAV-ansatt brutalt knivdrept på arbeidsplassen. Det er en tragisk påminnelse om alvoret når vi spør om forekomsten av vold eller trusler mot ansatte. Alle har en selvsagt rett til å føle seg trygg på egen arbeidsplass. Totalt sett er trenden heldigvis fallende. Samtidig er dette en utfordring der fordelingen mellom bransjene er snudd på hodet, sammenliknet med flere av de andre områdene undersøkelsen dekker: Mens private virksomheter dominerer når det gjelder de fleste utfordringer med kriminalitet, er det offentlige virksomheter innen administrasjon, undervisning, helse og sosial som opplever de største problemene ved vold eller trusler om vold. Når en tredjedel av offentlige virksomheter har opplevd at ansatte utsettes for vold eller trusler om vold, peker det på et samfunnsproblem i et omfang som fortjener høyere oppmerksomhet.

Avslutning

Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen er en kilde til informasjon om status for systematisk sikkerhetsarbeid, kriminalitetsforebygging og utsatthet for kriminalitet i offentlig og privat sektor i Norge.

Undersøkelsen viser få dramatiske utslag over tid. Der det kan påvises trender, er de gradvise. Undersøkelsen har vært gjennomført gjennom 15 år under vekslende regjeringer, og med et betydelig antall ulike justisministre. Det understreker at mye av det grunnleggende utfordringsbildet fra kriminell virksomhet er krevende å påvirke eller endre. Til gjengjeld er det mye vi alle kan gjøre for å styrke forebygging og håndtering av kriminalitet.

Undersøkelsen gir oss fakta. Den sier mindre om årsakssammenhengene. Vårt håp er at undersøkelsen kan være et bidrag til en bred kunnskapsbasert debatt om hvordan vi kan styrke samfunnets evne til å møte kriminalitets og sikkerhetstrusler i årene som kommer, både fra myndighetenes og næringslivets side.

6. Refleksjoner fra politiet

Økonomisk kriminalitet

6.1 Lav oppdagelsesrisiko og konkurransevridning

Erfaringene virksomhetene har om bransjer som oppleves å ha lavest oppdagelsesrisiko og bransjer der de seriøse leverandørene utkonkurreres av kriminelle, deles også av Økokrim. Fellesnevneren for bransjene kan være at det stilles få krav til formell kompetanse, i tillegg til at det er lave etableringskostnader. Dette øker risikoen for at useriøse og kriminelle aktører kan etablere seg.

Selv om det i bygg- og anleggsbransjen forekommer hyppige kontroller på arbeidsplassen av både politi og kontrolletatene, gjør størrelsen på bransjen at det trolig foreligger store mørketall. Økokrim opplever også at det tross oppfattelsen om lav oppdagelsesrisiko blant respondentene, rapporteres mest kriminalitet i nettopp bygg- og anleggsbransjen. Vedvarende rapporteringer til Økokrim viser forekomst av svart avlønning, skatt- og avgiftsunndragelse, hvitvasking, samt brudd på arbeidsmiljøloven og utnyttelse av utenlandske arbeidstakere. Mye av den nevnte kriminelle aktiviteten gir anledning til drive konkurransevridende og utkonkurrere lovlydige virksomheter. Særlig er kriminaliteten utbredt i forbrukermarkedet.

Samme modus er identifisert i transport- og lagringsbransjen, hvor 41 prosent av virksomhetene svarer at de må konkurrere mot andre foretak med lavere kostnadsnivå på grunn av unndragelse av skatter. A-krimcenteret i Oslo skrev i 2019 om utstrakt skatt- og avgiftsunndragelse i bransjen, hvor hele 20 prosent av virksomhetene som ble kontrollert ikke innberettet omsetning og 6 av 10 hjelpemenn på bil ikke var registrert med lønnsinntekter.¹ Oppdagelsesrisikoen minker ettersom bransjen er organisert med flere ledd underleverandører og det er bevisst bruk av enkeltpersonforetak. I likhet med bygg- og anleggsbransjen gir lav oppdagelsesrisikoen økt mulighet til useriøse aktører å drive kriminalitet som er konkurransevridende.

6.2 Svindel og anmeldelser

I denne utgaven av KRISINO oppgir respondentene at faktura for varer som ikke er bestilt er den vanligste formen for bedrageriforsøk de opplever. Dette samsvarer med den informasjonen Økokrim har. En annen utbredt modus er såkalt direktørbedrageri. I sommer ble flere frivillige foreninger utsatt for dette ved at bedragerne kontaktet økonomiansvarlig og utga seg for å være en leder som trengte å få utført en betaling raskt. Tidsaspektet (dårlig tid) og at instruksjonen kommer fra en over deg i hierarkiet er ofte brukte modus i bedragerier. Tiltak for å motvirke dette er gode rutiner og en kultur hvor disse ikke brytes regelmessig. Det bør også være lav terskel for at de som er ansvarlig for å gjennomføre betalinger kan få bekreftelse fra ledere eller andre relevante personer i organisasjonen.

¹ A-krimcenteret i Oslo, «Arbeidslivskriminalitet i transportbransjen - varebilsegmentet», 2019.

Ser man på trender internasjonalt er det stort sprik. Amerikanske FBI rapporterte om en nedgang i såkalt "business email compromise" (BEC*) på 21 prosent i 2020 sammenlignet med året før.² I Storbritannia er det derimot en økning i volum på 24 prosent, mens det kriminelle utbyttet har falt med 41 prosent.³

Tar man på seg de lange brillene forventer EUROPOL at kriminelle vil øke bruken av kunstig intelligens og såkalt deepfakes i årene fremover. Ved å implementere kunstig intelligens i eksisterende bedragerimodus kan angrepene mot næringslivet skaleres opp betraktelig.⁴ Videre kan kunstig intelligens medføre at oversettelser blir bedre slik at svindel e-post virker mer overbevisende. NorSIS rapporterer også at de kriminelle har begynt å dreie angrepene mot de ansatte fremfor IT-systemene.⁵ Dette trolig fordi sosial manipulering har større effekt, eventuelt en bedre kost/nytte ratio.

Selv om det kan føles meningsløst å anmelde en sak hvis den blir henlagt, gir en anmeldelse politiet bedre datagrunnlag for å raskt fange opp nye modus, omfang og utvikling av trender. Dette gir oss mulighet til å varsle næringsliv og publikum om aktuelle bedragerier og forebygge at bedragerne lykkes. Informasjon kan også bidra til å identifisere aktører som står for en stor andel av bedrageriene. I tillegg har politiet og Økokrim tipsløsninger på sine nettsider. En kort melding, gjerne med falsk faktura vedlagt, vil være til stor hjelp for politiet.

* Direktør- og fakturabedrageri går ofte under fellesbetegnelsen BEC internasjonalt.

2 FBI v/IC3, «Internet Crime Report», 2021.

3 UK Finance, «Fraud – The Facts 2021», 2021

4 EUROPOL, «Serious and organised crime threat assessment (SOCTA)», 2021.

5 NorSIS, «Trusler og trender 2021», 2021.

7. Forebyggende tiltak

Økonomisk kriminalitet

Økokrim benytter både trussel- og sårbarhetsreduserende tiltak innen bekjempelse og forebygging av økonomisk- og miljøkriminalitet. Dette innebærer alt fra dialog og informasjonsvirksomhet til straffettslige tiltak i form av etterforskning og tiltaler.

Forebygging er politiets hovedstrategi, noe som innebærer reduksjon av trusselaktørenes mulighet til å begå kriminalitet. Strategien skal også begrense potensielle ofres sårbarhet for å bli utsatt for kriminalitet.

Økokrim har i sin etterretning påpekt at handlingsrommet til useriøse og kriminelle aktører er for stort, blant annet ved manglende formalkrav innenfor enkelte bransjer, slik som bygg- og anlegg.

Det er naturlig nok mange ulike måter for den seriøse delen av bransjen til å foreta undersøkelser før samarbeid og kontrakter inngås. Det anbefales grundig bakgrunnssjekk ved søk i tilgjengelige registre samt referansesjekker. Foretak som omfattes av hvitvaskingslovgivningen er forpliktet til å etterleve prinsippet om å kjenne sin kunde, og forutsetter en risikobasert tilnærming når kundeforhold inngås. Det finnes også firma som tilbyr og kan bistå med denne typen sikkerhetsundersøkelser.

Ulike former for fakturabedragier er ifølge Økokrims etterretning fortsatt en utstrakt modus som benyttes av særlig utenlandske kriminelle aktører. Nedslagsfeltet for svindelen er både private bedrifter, offentlige etater, frivillige organisasjoner og privatpersoner. Sårbarhetsreduserende tiltak i disse tilfellene vil være gode rutiner som helst umuliggjør feilutbetalingene. Bedrageriene har den senere tiden i større grad fokusert på å utnytte den delen av transaksjonen som foregår manuelt, hvor menneskelig svikt blir en sentral årsak til at bedragerne lykkes.

Tiltak som bidrar til å forebygge fakturabedragier vil være reel kvalitetskontroll av fakturakrav og avsender. En stor andel av disse bedrageriforsøkene er åpenbart enkle å avsløre utfra måten de er konstruert på. Når det gjelder de mer profesjonelle kriminelle aktørene er ferdighetene hos de kriminelle større, og forsøkene kan være mer utfordrende å avdekke.

Erfaringsmessig lykkes bedrageriene i de tilfellene hvor faktorer som tidspress og sosial manipulasjon utnyttes. Gode tiltak vil være å kvalitetskontrollere kommunikasjonsformen (mail/telefon mv), bankforbindelser som oppgis (kontonummer/lban), realitetskontroll av selve betalingskravet, samt systemer hvor utbetalingene autentiseres gjennom to ledd i bedriften.

Det er viktig å varsle politiet raskt ved mistanke om lovbrudd. Det er de senere årene laget tipsløsninger for raskere å kunne varsle Økokrim om mistenkelige aktivitet innenfor økonomisk- og miljø-kriminalitet. Det oppfordres derfor sterkt til at det ved mistanke om lovbrudd sendes varsel til Økokrims tipsløsning¹, også som et supplement i de tilfellene hvor det inngis anmeldelse på forholdet. Dette vil bidra til et mest mulig oppdatert kunnskapsgrunnlag hvor Økokrim og næringslivet kan iverksette målrettede kriminalitetsbekjempende tiltak.

1 <https://www.okokrim.no/tips-oss.557512.no.html>

Notater:

Publisert:
Oktober 2021

Trykk:
ETN Grafisk

Layout og illustrasjoner:
Næringslivets Sikkerhetsråd

Foto:
Adobe Stock/Arne Røed-Simonsen

Kontakt:
E-post: nsr@nsr-org.no

Besøksadresse:
Middelthuns gate 27, Majorstuen

Næringslivets
sikkerhets-
råd

www.nsr-org.no